

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johan Norin

Lite isolering har väl ingen dött av

En komparativ studie av Häktes- och restriktionsutredningens lagförslag (SOU 2016:52) i relation till den norska lagstiftningen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Hanna Pettersson

Termin: VT 2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Teori och metod	7
1.5 Disposition	8
2 SVERIGES LAGSTIFTNING	9
2.1 Häktning	9
2.1.1 Generellt	9
2.1.2 De olika häktningsfallen	10
2.1.3 De olika häktningsgrunderna	11
2.1.4 Surrogat till häktning	12
2.1.5 Häktningstidens bortre gräns	13
2.2 Restriktioner	13
2.3 Statistik	14
3 INTERNATIONELLA ÅTTAGANDEN	16
3.1 Europakonventionen	16
3.2 FN:s tortyrkonvention	17
3.3 Internationell kritik	17
3.3.1 CPT:s rapporter	17
3.3.2 CAT:s rapporter	18
4 HÄKTES- OCH RESTRIKTIONSUTREDNINGEN	20
4.1 Utredningens uppdrag	20
4.2 Minskad häktesanvändning och begränsade häktetider	21

4.2.1	Begränsning av häktetiden	21
4.2.2	Fler surrogat till häkting	22
4.3	Minskad restriktionsanvändning	23
5	DEN NORSKA LAGSTIFTNINGEN	25
5.1	Häktning	25
5.2	Restriktioner	26
5.3	Internationell kritik	27
5.4	Statistik	28
5.5	Reflektion	28
6	AVSLUTANDE REFLEKTION	30
6.1	Analys	30
6.2	Sammanfattning	31
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32

Summary

Sweden has during the last 20 years received severe criticism, both national and international, on the widespread use of remand imprisonment and a too liberal practice in its use of restriction. Some minor changes have been made to the legislation on the matter but the criticism remains in its major part unchanged. During 2015, the government made an effort to overcome this issue by appointing a public committee with the task to investigate the matter and suggest new solutions to the legislation regarding remand imprisonment and restriction. The committee published its result in 2016, *Färre i häkte och minskad isolering*, and it is within these legislative proposals this essay takes its starting point.

The perspective used is a comparative one and, through the legislative work done in Norway to overcome similar issues, the paper seeks to put the proposed legislation in a wider perspective in accordance to the experience of Norway.

The main changes being proposed by the committee concerns the introduction of a limitation of the remand imprisonment in terms of time, new responsibilities for a more detailed reasoning from the prosecutor in court, new alternatives to remand imprisonment and a change from a general to a specific court order regarding the imposition of restriction on remand prisoners.

Relating to the legislation in Norway, the suggested legislation has some potential regarding this issues, specifically when it comes to the length of the remand imprisonment. The combination of a time limit and the more sophisticated and effective alternatives that are introduced got some great potential to be proven efficient. Regarding the issue of restriction imposed on remand prisoners, the experience of Norway show that the change from a general to a specific court order is highly ineffective as long as the culture among the prosecutors and judges remains the same. Norway has overcome this in most regards by introducing time limitations regarding the most severe forms of restriction, such a solution is not even discussed by the committee.

Sammanfattning

Sverige har i över tjugo års tid, från såväl nationellt som internationellt håll, utstått omfattande kritik angående långa häktestider och en allt för liberal restriktionsanvändning. Vissa mindre förändringar har skett med tiden men de svenska problemen kvarstår i stort oförändrande än idag. I ett försök att åtgärda problemen tillsatte regeringen en utredning som presenterade sitt betänkande 2016, *Färre i häkte och minskad isolering*. I den föreslås en rad förändringar i häktes- och restriktionslagstiftningen och det är i dessa förslag som uppsatsen tar sin utgångspunkt.

Perspektivet som används är komparativt och genom att se till Norges lagstiftningsförändringar för att möta samma problematik söker arbetet att sätta perspektiv på de av utredningen föreslagna förändringarna och därigenom söka förstå dess potentiella effekter i Sverige.

De viktigaste förslagen som behandlas i uppsatsen rör införandet av en maxgräns för häktning, nya krav på en mer detaljerad framställning av åklagaren på häktesförhandlingar, fler surrogat till häktning och införandet av domstolsprövning avseende enskilda restriktioner med krav på mer detaljerad framställning.

Sett i jämförelse med Norge kan dessa förändringar tänkas innebära en förbättring, framförallt avseende häkteslängderna. Kombinationen mellan maxgränser avseende häktestiden fram till dess att åtal väckts och fler reella surrogat till häktning anses ha god potential för att tackla problematiken. Avseende restriktioner har utvecklingen i Norge visat att kraven på en mer detaljerad framställning sällan fått praktisk betydelse och samma problematik kvarstår där. Det som däremot har fått effekt är användandet av maxgränser avseende dem mest inskränkande restriktionerna som generellt lett till kortare och mindre omfattade bruk av restriktioner. I utredningen berörs inte detta alls och således finns viss skepsis avseende förslaget potential för att lösa problemet med långa och omfattande restriktionstider.

Förord

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till min goda vän Carl Mauritz Artéus för ovärderlig vägledning och många synpunkter under arbetets gång. Jag vill även tacka mina grannar på Gräddis som låtit mig sno kaffe, mjölk och smör i stunder då matbutiken legat för långt bort och som samtidigt gladeligen skänkt mig deras sällskap i behov av pauser. Ett tack ska givetvis även riktas till min handledare Hanna Pettersson för värdefull rådgivning och inspiration. Sist, och som alltid, ska ett tack även riktas till Nacka Skoglund – för allt han var och det han för evigt kommer vara.

Lund, maj 2017

Johan Norin

Förkortningar

Brå	Brottsförebygganderådet
CAT	Committee against Torture
CPT	Committee for the Prevention of Torture
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsform (1974:152)
RåR	Riksåklagarens Riktlinjer
Strpl	Lov (22 maj 1981) om rettergangsmåten i straffesaker

1 Inledning

Häktning är ett av de mest inskränkande straffprocessuella tvångsmedel som finns att tillgå i svensk rätt. Kombinerat med restriktioner som helt eller delvis kan isolera en häktad från såväl omvärlden som andra klienter kommer den i konflikt med en rad grundlagsstadgade rättigheter och även internationella konventioner. I fall med långa restriktionstider tangeras, och enligt vissa även överskrids, det absoluta förbudet mot tortyr. Att bruket av sådana tvångsmedel ska föregås med stor försiktighet och en stor respekt för rättssäkerheten kan te sig självklart men trots det har den skandinaviska rättstraditionen präglats av ett extensivt bruk av såväl häktning som restriktioner. Argumenten har varit att man vill säkerställa en effektiv statsapparat med förmåga att utreda och lagföra brott men frågan är hur långtgående ingrepp ett sådant syfte kan rättfärdiga.

1.1 Bakgrund

1991 besökte en delegation från den av Europarådet nybildade *Committee for the Prevention of Torture* (CPT) Sverige, delvis med avsikten att inspektera förhållandena i svenska häkten.¹ Det kom att innebära startskottet för en serie besök från kommittén där svenska häktesförhållanden i allmänhet och restriktionsanvändandet i synnerhet blivit utsatta för kritik.²

Dialogen mellan CPT och Sverige har skett fortlöpande och det senaste besöket genomfördes 2015. Trots den omfattande dialogen och den återkommande kritiken har inga större förändringar skett vad avser bruket av häktning och restriktioner i Sverige vilket också noteras i senaste rapporten.³

I juli 2015 utkom regeringen med ett direktiv om tillsättandet av en särskild utredning i syfte att ta fram förslag på åtgärder för att minska häktes- och restriktionsanvändningen.⁴ *Häktes- och restriktionsutredningen* presenterade

¹ CPT/Inf (92) 4.

² CPT/Inf (92) 4 s. 22ff.

³ CPT/inf (16) 1 p. 53.

⁴ Dir. 2015/80.

sitt betänkande *Färre i häkte och minskad isolering* (SOU 2016:52) under 2016.⁵ Än så länge har inga vidare åtgärder i frågan vidtagits.

Kritiken som riktats mot Sverige är inte unik, i en avhandling på ämnet kategoriserar Thomas Horn det som ett skandinaviskt problem.⁶ I till exempel Norge har kritiken lett till en rad lagreformer i avsikt att minska främst restriktionsanvändningen. Dessa har välkomnats från CPTs sida och de ser väldigt positivt på den utveckling som skett, även om viss kritik fortfarande kvarstår.⁷

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att genom en komparation med det norska reformarbetet avseende häktes- och restriktionslagstiftningen sätta perspektiv på de lagförslag som presenterats i utredningens betänkande och därifrån söka förstå den potential och de begränsningar som förslaget har.

För att uppnå detta krävs först en förståelse för hur de svenska reglerna ser ut idag och hur de kommer till uttryck i praktiken, i sammanhanget kommer även reformbehovet behöva behandlas i relation till den internationella kritiken som riktats mot dagens lagstiftning.

Med den bakgrunden kan sedan uppsatsens huvudfrågor söka besvaras – nämligen vilka lagförändringar som utredningen presenterar och vilka praktiska effekter dessa kan antas få för häktes- och restriktionsanvändningen. Till hjälp för att besvara detta kommer Norges lagstiftning och de förändringar som tillkommit där och dess effekter på häktes- och restriktionspraktiken behöva utredas.

1.3 Avgränsningar

Då syftet med arbetet är att jämföra betänkandets lagförslag med den norska lagstiftningen kommer dagens lagstiftning enbart behandlas i de delar det är relevant för dagens problematik eller för de förändringar som betänkandet föreslår. I likhet härmed kommer lagstiftningens kompatibilitet med

⁵ Hädanefter refererade till som *Utredningen* och *Betänkandet*.

⁶ Horn (2017) s. 49f.

⁷ CPT/Inf(2011) 33 p. 71–74.

internationella åtaganden inte heller behandlas på något närmare plan. Uppsatsens perspektiv rör i första hand de faktiska effekterna av de föreslagna förändringarna och därför kommer den lagtekniska redogörelsen av utrymmesskäl bli något knapphändig.⁸

Ett exempel på sådana avvägningar som har gjorts är att enbart häktesgrunden kollusionsfara kommer behandlas närmare och att andra grunder endast nämns i förbigående. Som skäl härför kan framhåvas att det är den mest förekommande häktesgrunden, det är den enda häktesgrund som kan kombineras med restriktioner och även den grund som leder till genomsnittligt längst häktestid.⁹ Regler kring beviskrav kommer behandlas vad gäller restriktioner, då dessa kan tänkas påverka den volymmässiga användningen, medan de inte behandlas vad gäller häktning då längden och inte frekvensen är av intresse där.

1.4 Teori och metod

Uppsatsen utgår från en komparativ metod. Detta är vanskligt på flera sätt och en stor ödmjukhet måste visas till en rad aspekter för att inte låta jämförelsen bli vilseledande.¹⁰ En vanlig utgångspunkt, som även fått utstå kritik, är funktionalitetsprincipen och det är i stora drag där detta arbete hämtar sin grund. Funktionalitetsprincipen utgår från att man analyserar funktionen och de praktiska effekterna av en viss bestämmelse snarare än det lagtekniska genomförandet, som kan skilja sig markant mellan olika rättssystem.¹¹

Att valet fallit på Norge i detta arbete har sin grund i att söka övervinna många av de brister som en komparativ studie med utgångspunkt i funktionalitetsprincipen, framför allt i den ringa omfattning som det rör sig om här, oundvikligen kommer bära på. Norge och Sverige kan i första hand ganska oproblemiskt delas in i samma rättsfamilj¹², vi delar dessutom samma historiska problematik avseende häktes- och restriktionsanvändning och utöver det har den materiella lagstiftningen och dess praktiska

⁸ Se exempelvis Lindberg (2012) för en uttömmande behandling av ämnet.

⁹ Brå 2017:6 s. 41, 48 och 56.

¹⁰ Korling & Zamboni (2013) s. 141 ff.

¹¹ Korling & Zamboni (2013) s. 152 f.

¹² Korling & Zamboni (2013) s. 148 f.

tillämpning i sammanhanget stora likheter.¹³ En sista punkt som ska klargöras är att effekterna av olika regleringar mycket väl kan ha dolda orsaker i andra rättsregler än de som jämförelsen utgår ifrån¹⁴, relevanta i sammanhanget kan olika processrättsliga lösningar vara, av utrymmesskäl kommer detta inte kunna behandlas i detta arbete med de begränsningar för slutsatserna som det innebär. Däremot kan man sluta sig till att den rättsliga kultur som omgärdar häktes- och restriktionsregleringen i både Norge och Sverige präglas av ett förundersökningsperspektiv och därigenom visar en liknande kultur i sin praxis. Detta är till stor hjälp i strävan att kunna dra riktiga slutsatser inom ramen för arbetet.

1.5 Disposition

De första två avsnitten efter inledningen behandlar frågor som rör lagstiftningen idag. Avsnitt två behandlar den svenska lagstiftningen tillsammans med översiktlig statistik över användandet av häktning och restriktioner. Avsnitt tre berör internationella åtaganden och de rapporter som presenteras från olika internationella kommittéer.

Avsnitt fyra är ägnat åt Häktes- och restriktionsutredningen och dess förslag. Avsnitt fem behandlar den norska lagstiftningen i relation till både den svenska lagstiftningen idag och den av utredningen föreslagna. Uppsatsen avslutas sedan med en avslutande reflektion i syfte att sammanfatta slutsatser utifrån frågeställningarna.

¹³ Korling & Zamboni (2013) s. 153f.

¹⁴ Korling & Zamboni (2013) s. 154.

2 Sveriges lagstiftning

2.1 Häktning

2.1.1 Generellt

Häktning, särskilt i kombination med restriktioner, är ett av de mest ingripande personella tvångsmedel som finns i svensk rätt.¹⁵ Det står i uppenbar konflikt med 2 kap. 8 § RF om skyddet mot frihetsberövande och kombinerat med restriktioner kan det även ställas frågor utifrån det absoluta skyddet mot tortyr i 2 kap. 5 § RF.

Att häktning, trots den väldigt svåra balansgången med individers fri- och rättigheter, ändå används är för att säkerställa en effektiv statsapparat med förmåga att utreda och lagföra brott. Lagstiftaren vill genom häktningen underlätta förundersökningens arbete alternativt säkerställa verkställigheten av en dom.¹⁶ För att kunna göra avsteg från grundlagsskyddade rättigheter krävs dock stor försiktighet och därför behöver övergripande principer som gäller vid användning av alla straffprocessuella tvångsmedel inledningsvis behandlas.

I 2 kap. 20-21 §§ RF slås det fast att inskränkningar enligt 2 kap. 8 § RF endast får göras genom lag och bara för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Därutöver finns det fyra övergripande principer, av vilka många utvecklats genom praxis och enbart till viss del är kodifierade.¹⁷ Dessa fyra är legalitetsprincipen, ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen.

Legalitetsprincipen kommer till uttryck på flera ställen i svensk rätt. 1 kap. 1 § RF säger att all offentlig makt utövas under lagarna och 2 kap. 20 § RF tillåter enbart begränsningar av 2 kap. 8 § RF genom lag. Konsekvenserna härav är inte bara att ett avsteg från grundlagsskyddet måste komma till

¹⁵ Bylund (1993) s. 62.

¹⁶ Lindberg (2012) s. 9f.

¹⁷ Lindberg (2012) s. 20.

uttryck i lagtext utan även att en sådan bestämmelse ska tolkas restriktivt och enligt sin ordalydelse.¹⁸

Ändamålsprincipen kan härledas ur 2 kap 21 § RF där det sägs att en begränsning aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet. I fallet med häktning specificeras den även i 24 kap. 1 § RB i de så kallade häktesgrunderna.¹⁹ Ändamålsprincipen innebär att ett tvångsmedel endast får användas i det syfte som lagstiftningen avser och aldrig för att få till de bieffekter som olika tvångsmedel oundvikligen kan tänkas medföra.²⁰

Behovsprincipen går delvis in i bedömningen av ändamålsprincipen där en avvägning om åtgärden är nödvändig utifrån ändamålet aktualiseras men främst överlappar den med proportionalitetsprincipen. Den utgår från att en prövning om behovet av en viss åtgärd alltid behöver göras, dels i relation till ändamålet med åtgärden men också i relation till andra tillgängliga tvångsmedel. Exempelvis kan frågan om det är behövligt att häkta en misstänkt göras i relation till om effekterna lika gärna uppnås med ett mindre ingripande reseförbud.²¹

Proportionalitetsprincipen liknar behovsprincipen men riktar sig främst mot en annan typ av avvägning. Den fokuserar på relationen mellan tvångsåtgärdens art, styrka, räckvidd och varaktighet och det som står att vinna med åtgärden. Det rör sig alltså om en prövning kring om åtgärden är försvarlig med hänsyn till det intrång det innebär för den enskilde.²² Detta kommer till uttryck i 24 kap. 1 § 3 st. RB.

2.1.2 De olika häktningfallen

Termen häktningfall åsyftar i detta arbete de olika fall när en misstanke om brott kan leda till häktning och kan delas upp i fyra olika fall.²³ Detta ska inte förväxlas med de häktesgrunder som finns i svensk rätt och som behandlas i avsnitt 2.1.3.

¹⁸ Lindberg (2012) s. 21.

¹⁹ Se avsnitt 2.1.3.

²⁰ Lindberg (2012) s. 22ff.

²¹ Lindberg (2012) s. 25f.

²² Lindberg (2012) s. 27f.

²³ Bylund (1993) s. 65.

Huvudregeln i 24 kap. 1 § 1 st. RB säger att den som på sannolika skäl är misstänkt för brott för vilket det kan utdömas fängelse ett år eller mer får häktas. Regeln är fakultativ och ställer inget krav på domstolen att medge häktning när förutsättningarna för det är uppfyllda om de inte finner det nödvändigt.²⁴ I 24 kap 1 § 2 st. RB stadgas den obligatoriska regeln²⁵ eller tvåårsregeln²⁶, av den följer att om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än två år skall häktning ske om det inte är uppenbart att skäl för det saknas. I egentlig mening är regeln inte obligatorisk, vad den gör är att den vänder på bevisbördan och ställer kravet på den misstänktes och dennes försvar att visa att det är uppenbart att någon häktningsgrund inte föreligger.²⁷

Utöver dessa två fall finns ytterligare två situationer där en misstänkt kan häktas och som bara ska nämnas i förbigående. I 24 kap. 2 § RB finns en möjlighet att häkta någon oberoende av brottets beskaffenhet under vissa omständigheter och i 24 kap. 3 § RB återfinns regler kring utredningshäktning som kan tillgås då beviskraven för vanlig häktning inte uppfylls.²⁸

2.1.3 De olika häktningsgrunderna

I enlighet med ändamålsprincipen är det till reglerna angående häktning kopplat tre olika häktesgrunder, av vilka minst en måste vara uppfylld för att häktning ska få ske. De återfinns i 24 kap 1 § p. 1–3 RB och är flyktfara, kollusionsfara och recidivfara. Som behandlades under avgränsningar kommer varken flyktfara eller recidivfara behandlas vidare i detta arbete. Beviskravet för att en fara ska föreligga är risk. Risken ska vara konkret och det ska finnas en reell möjlighet att faran förverkligas.²⁹

Kollusionsfara är den vanligaste grunden för häktning.³⁰ Det rör sig här om en risk för att den misstänkte genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning. Det kan röra sig om att den misstänkte försöker påverka vittnen, undangömma eller förstöra viktiga bevis eller

²⁴ Bylund (1993) s. 65ff.

²⁵ Bylund (1993) s. 69.

²⁶ SOU 2016:52 s. 53.

²⁷ Bylund (1993) s. 70.

²⁸ Bylund (1993) s. 70f.

²⁹ Lindberg (2012) s. 193f.

³⁰ Brå 2017:6 s. 41, 48 och 56.

sammanfoga sin berättelse med medmisstänkta. Kollusionsfara är den enda häktesgrund som kan föranleda restriktioner och därför är det viktigt att påpeka att bedömningen av kollusionsfara ska ske separat för de båda besluten. En bedömning ska göras utifrån kravet på häktning och sedan, med effekterna av häktningen som grund, ska en ny bedömning om behovet av restriktioner göras.³¹ Till sin natur används kollusionsfara oftast när det rör sig om svårutredda brott där bevisläget är vansklig eller omfattande under förundersökningen eller brott där teknisk bevisning saknas och mycket bevisning grundar sig på vittnesutsagor.³²

Generellt för bedömningen om någon häktesgrund föreligger ska också nämnas att det finns en stark korrelation mellan brottets straffvärde och riskbedömningen. Den ”obligatoriska” regeln i 24 kap 1 § 2 st. RB bör enligt förarbetena ses som en handlingsregel för just detta samband och ska visa på att någon häktesgrund nästan alltid är uppfylld vid ett minimistraff på två år eller mer.³³

2.1.4 Surrogat till häktning

Idag finns det två olika alternativ till häktning – reseförbud och anmälningsskyldighet. Regler om reseförbud och anmälningsskyldighet finns i 25 kap. RB och att de kan träda istället för häktning framgår av 24 kap 4 § 3 st. RB. Reseförbud innebär att någon förbjuds att lämna viss anvisad vistelseort och anmälningsskyldighet att någon åläggs att på viss ort och vissa tider anmäla sig hos polismyndigheten. Ofta kombineras ett reseförbud med anmälningsskyldighet och kan även kombineras med andra villkor.³⁴ Tanken med att erbjuda alternativ till häktning är att därigenom minska användandet av häktning till förmån för mindre ingripande tvångsmedel. Praxis har dock visat att de alternativen som finns inte riktigt är tillfredställande och ytterst sällan används som surrogat för häktning.³⁵

³¹ Åklagarmyndigheten, RÅR 2015:1 s. 2ff.

³² Lindberg (2012) s. 197ff.

³³ Prop. 1986/87:112 s. 34.

³⁴ Lindberg (2012) s. 325f.

³⁵ Lindberg (2012) s. 325ff; SOU 2016:52 s. 71f.

2.1.5 Häktningstidens bortre gräns

I Sverige finns det ingen lagstiftad bortre gräns för häktningen, utan de tidsramar som finns är att omhäktningförhandlingar som regel ska hållas löpande med som mest två veckors mellanrum enligt 24 kap 18 § RB. Däremot anses det följa av proportionalitetsprincipen att en häktetid inte kan fortgå hur länge som helst.³⁶

2.2 Restriktioner

Möjligheten för en åklagare att begära rätten att inskränka en misstänkts kontakt med omvärlden genom restriktioner finns till på samma grund som häktningensinstitutet – för att möjliggöra ett effektivt rättsväsende med tillfredställande förmåga att utreda och lagföra brott.³⁷

Av 24 kap. 5 a § RB följer att domstolen, på begäran av åklagaren, i samband med en häktesförhandling eller separat ska pröva om åklagaren ska ha rätt att ålägga restriktioner. Rätten ska även fortlöpande, vid varje omhäktningförhandling, ta ställning till det fortsatta behovet av restriktioner.³⁸ Av första styckets sista led följer att ett sådant besked endast kan lämnas om häktningen grundar sig på kollusionsfara, detta förtydligas ytterligare i 6 kap. 1 § Häkteslagen. Tillståndet att meddela restriktioner är generellt och det åligger åklagaren att pröva det enskilda behovet av specifika restriktioner.³⁹ Bedömningen av behovet ska vara underkastad samma principer som gäller vid häktning, alltså legalitetsprincipen, ändamålsprincipen, behovsprincipen och proportionalitetsprincipen.⁴⁰

Restriktionerna kan avse inskränkningar på de sätt som uppräknas i 6 kap 2 § Häkteslagen. Det kan gälla rätten att placeras tillsammans med andra intagna (samsittning), att vistas i gemensamhet, att följa vad som händer i världen, att inneha tidskrifter och tidningar, att ta emot besök, att kommunicera med andra genom elektronisk kommunikation eller att sända

³⁶ Lindberg (2012) s. 309f.

³⁷ Prop. 1997/98:104 s. 33.

³⁸ Lindberg (2012) s. 806f.

³⁹ Lindberg (2012) s. 797f.

⁴⁰ Lindberg (2012) s. 795; Se även 1 kap. 5-6 §§ Häkteslagen.

och ta emot försändelser. Enligt RåR 2015:1 ska åklagaren i varje fall avseende inskränkningar i den häktades rättigheter göra en enskild proportionalitets- och behovsprövning utifrån den konkreta åtgärden som avses.⁴¹ Beslut om specifika restriktioner ska omprövas löpande under utredningen⁴² och behöver inte vara absoluta utan åklagaren bör även löpande bedöma om eventuella lättnader kan vara aktuella.⁴³

2.3 Statistik

Brå kom 2017 med en rapport som sammanställde uppgifter från åklagarmyndigheten och kriminalvården för att skapa en bild av den rådande situationen gällande häktning och restriktioner i Sverige.⁴⁴

Statistiken grundar sig på alla avslutade häktningar 2014 och avser således data från endast ett år.⁴⁵ Även om sammanställningen av Brå är omfattande och enligt dem att anse som tillförlitlig finns det alltid risker med att dataunderlaget är begränsat i tid. Statistiken presenteras således som ett försök att ge perspektiv på hur häktning- och restriktionsanvändningen kan se ut i Sverige under ett givet år och inte för att dra några generella slutsatser om användandet.

Enligt Brås rapport var medianlängden på en häktning 36 dagar. Andelen häktningar som varade över sex månader var ca 500, dryga 5 % av det totala antalet.⁴⁶ Bland de intagna som någon gång varit ålagda restriktioner var medianlängden 40 dagar och i genomsnitt var dessa ålagda restriktioner under 77 % av häktestiden.⁴⁷ Brå väljer att redovisa medianvärdet tillsammans med medelvärdet då ett ytterst fåtal häktningar varade väldigt länge i mätningen.⁴⁸ Ser man istället till medelvärdet kan det noteras att skillnaden ökar mellan de med restriktioner och de utan, medelvärdena är 68 respektive 41 dagar och medianvärdena 40 och 31 dagar.⁴⁹ Det kan således konstateras att för 2014,

⁴¹ RåR 2015:1 s. 4f.

⁴² 6 kap. 3 § Häkteslagen.

⁴³ Lindberg (2012) s. 799f.

⁴⁴ Brå 2017:6.

⁴⁵ Brå 2017:6 s. 25.

⁴⁶ Brå 2017:6 s. 48.

⁴⁷ Brå 2017:6 s. 56.

⁴⁸ Brå 2017:6 s. 48.

⁴⁹ Brå 2017:6 s. 48 & 56.

både vad avser generell användning samt de extrema fallen, satt de häktade som var isolerade från omvärlden frihetsberövade längre tid än de som inte var det.

En annan punkt av intresse som Brå tar upp i rapporten är att i stort sett alla som häktades på grund av kollusionsfara också ålades restriktioner inledningsvis.⁵⁰ Givetvis kan detta vara motiverat men den starka korrelationen tyder på en osjälvständig bedömning avseende kollusionsfaran i relation till de specifika restriktionsbesluten.

⁵⁰ Brå 2017:6 s. 10f.

3 Internationella åtaganden

Sverige har genom en rad internationella konventioner åtagit sig att säkerställa ett tillfredställande skydd för mänskliga fri- och rättigheter. Av utrymmesskäl kan en detaljerad redogörelse inte göras inom ramen för detta arbete utan för det hänvisas till annan litteratur.⁵¹ Redogörelsen här ämnar endast till att introducera de aktörer som är relevanta för den vidare framställningen och inte till att ge en tillfredställande kunskap om reglernas fulla samverkan.

3.1 Europakonventionen

Den *Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* gäller såsom lag i Sverige enligt 2 kap. 19 § RF. Av intresse här är framför artikel 3 och 5. Artikel 5 stadgar rätten till frihet och säkerhet och i första punkten sker en uppräknig av under vilka förutsättningar någon lagligen kan berövas friheten, punkt 1 c) berör specifikt häktning. Artikel 3 stadgar det absoluta förbudet mot tortyr och innebär att ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. För att säkerställa skyddet för detta antog Europarådet 1987 *Den europeiska konventionen till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning*.⁵² För att övervaka och säkerställa efterlevnaden av skyddet mot tortyr inrättades enligt artikel 1 en kommitté, *Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment and Punishment* (CPT), för att i preventivt syfte genom besök och inspektioner i de anslutande staterna söka motverka och förebygga övergrepp mot bestämmelserna på ett generellt plan.⁵³

⁵¹ Se exempelvis Danelius, Hans – *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis en kommentar till europakonventionen om de mänskliga rättigheterna* (2017).

⁵² Europarådet, *European Treaty Series – nr. 126*.

⁵³ Europarådet, *European Treaty Series – nr. 126* artikel 1.

3.2 FN:s tortyrkonvention

Sverige tillträdde 1986 FN:s *konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning*.⁵⁴ Konventionen tillkom för att stärka skyddet mot tortyr som återfinns i artikel 5 av *den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*.⁵⁵ Strukturen är i stora drag identisk med Europarådets och för att säkerställa efterlevnaden av konventionen statuerar den att en särskild kommitté, *Committee against Torture* (CAT), ska inrättas i syfte att genom inspektioner och ledning verka för konventionsstaternas efterlevnad av bestämmelserna.⁵⁶

3.3 Internationell kritik

3.3.1 CPT:s rapporter

1991 besökte en delegation från CPT Sverige för första gången.⁵⁷ Det kom att innebära startskottet i en serie besök från kommittén där svenska häktesförhållanden i allmänhet och restriktionsanvändningen i synnerhet fått utstå kritik.⁵⁸

Kritiken 1991 utgick främst från den omfattande restriktionsanvändning och dess negativa konsekvenser. Vid tillfället för besöket på Kronobergshäktet i Stockholm var 50% av de häktade ålagda restriktioner.⁵⁹ CPT rekommenderade att ett beslut att ålägga restriktioner skulle vara underkastad domstol och inte, som för tillfället var gällande, åklagaren.⁶⁰ Införandet av 24 kap. 5 a § RB skedde som en direkt följd av detta men som noterades både vid besöket 1994 och 1998 hade detta fått liten, om ens någon, faktiskt betydelse avseende restriktionsanvändningen.⁶¹ Det framfördes att en

⁵⁴ FN, A/RES/39/46 (10 december 1984); SÖ 1986:1.

⁵⁵ FN, A/RES/3/217 A (10 december 1948).

⁵⁶ FN, A/RES/39/46 (10 december 1984) part II.

⁵⁷ CPT/Inf (92) 4.

⁵⁸ CPT/Inf (92) 4 s. 22ff, 47f, 53f.

⁵⁹ CPT/Inf (92) 4 s. 22.

⁶⁰ CPT/Inf (92) 4 s. 53f.

⁶¹ CPT/Inf (99) 4 [Part 1] p. 34–42.

bristande hänsyn till den proportionalitets- och behovsprövning som ska göras togs av åklagare avseende de specifika restriktionerna.⁶²

Även om det löpande under dialogen mellan CPT och Sverige har skett vissa förändringar i lagstiftningen, exempelvis tillkomsten av 24 kap. 5 a § RB, har kritiken i stort förblivit oförändrad. Vid det senaste besöket, 2015, konstaterade CPT att, trots 24 års dialog, inga reella tecken på framsteg har observerats avseende restriktionsanvändningen och att Sverige fundamentalt behövde ändra sin syn på frågor rörande restriktioner.⁶³ CPT rekommenderade Sverige att hastigt och bestämt ta initiativ till att förbättra situationen och säkerställa att restriktioner endast tillämpas i undantagsfall och i den omfattningen som är nödvändig och inte under en längre tidsperiod än absolut nödvändigt.⁶⁴

I anslutning till de många inspektioner som CPT genomfört genom åren, både i Sverige och i andra länder, har ett standarddokument utvecklats med generella principer och riktlinjer för CPT:s ställningstagande.⁶⁵ Där återfinns, utöver anmärkningarna som angående restriktioner redan anförts i direkt anslutning till Sverige, även rekommendationer att häktning ska fungera som en absolut sista utväg och aldrig längre än nödvändigt. För att uppnå detta uttrycks särskilt behovet av tillfredsställande alternativ till häktning, exempelvis nämns hemarrest som ett sådant alternativ.⁶⁶

3.3.2 CAT:s rapporter

CAT:s kritik är i stora drag likalydlig med den som kommit från CPT.⁶⁷ I deras senaste rapport från 2014 tar de utöver restriktionsanvändningen också upp bruket av långa häktningstider och avsaknaden av en bortre tidsgräns för häktning.⁶⁸ De rekommenderar att häktning enbart bör användas som en sista

⁶² CPT/Inf (99) 4 [Part 1] p. 38–41.

⁶³ CPT/inf (16) p. 48-53.

⁶⁴ CPT/inf (16) p. 53.

⁶⁵ CPT/Inf (17).

⁶⁶ CPT/Inf (17) [part 5] p. 53.

⁶⁷ CAT/C/SWE/CO/6-7 p. 8.

⁶⁸ CAT/C/SWE/CO/6-7 p. 9.

utväg och att Sverige borde söka mindre ingripande tvångsmedel som kan fungera som alternativ när häktningen inte är nödvändig.⁶⁹

⁶⁹ CAT/C/SWE/CO/6-7 p. 9.

4 Häktes- och restriktionsutredningen

4.1 Utredningens uppdrag

I kommittédirektiv 2015:80 gav regeringen uppdraget att en särskild utredning skulle lämna förslag med syfte att minska användningen av häktning och restriktioner.⁷⁰ Utredningen skulle komma med ett fullständigt författningsförslag med fokus på främst fyra punkter. Av intresse för detta arbete är: att överväga och föreslå nya former av straffprocessuella tvångsmedel som alternativ till häktning, överväga möjligheten och lämpligheten i att lagstifta om tidsfrister för häktning och restriktioner och identifiera och föreslå åtgärder i syfte att minska användningen av restriktioner och därigenom isoleringen av häktade.⁷¹

Utredningen skulle göra detta med utgångspunkt i det befintliga rättssystemet avseende processrätten.⁷² För att åstadkomma en så effektiv förändring som möjligt kan mer genomgripande förändringar tänkas nödvändiga, i betänkandet nämns den utredningen som tillsattes 2016 under namnet *Utredningen om processrätt och stora brottmål*.⁷³ Så innan förslagen behandlas i detalj ska klargöras att effekterna av förändringarna kan vara beroende på vad andra utredningar konstaterar och förändringar i annan lagstiftning än som här behandlas.

Utredningens betänkande är väldigt omfattande och en stor del av den ägnas åt identifiering och kritik av problem med dagens lagstiftning. Av utrymmesskäl behandlas inte dessa delar närmare i detta avsnitt utan hänvisning görs till avsnittet om internationell kritik och utredningens avsnitt

⁷⁰ SOU 2016:52 – *Färre i häkte och minskad isolering*.

⁷¹ Dir. 2015:80.

⁷² SOU 2016:52 s. 93.

⁷³ SOU 2016:52 s. 93; Första delen av betänkandet har publicerats – SOU 2017:7. Andra delen publiceras senare under 2017.

angående reformbehovet.⁷⁴ Nedan behandlas utredningens författningsförslag samt dess argument för de föreslagna ändringarna.⁷⁵

4.2 Minskad häktesanvändning och begränsade häktestider

4.2.1 Begränsning av häktestiden

Utredningen föreslår i syfte att åstadkomma en begränsning av häktestiderna att en tidsfrist ska införas och sättas till sex månader. Fristen innebär tiden från det att häktningen verkställs till dess att åtal väckts. Detta innebär att en ytterst liten del av dagens häktade faktiskt berörs av fristen, statistik från åklagarmyndigheten över 2015 visar att, av de 486 personerna som satt häktade längre än sex månader, enbart 49 var det innan åtalet hade väckts. Det totala antalet häktningar var 9056. Fristens huvudsakliga syfte blir därför att söka motverka de få fall som leder till extremt långa häktestider snarare än att försöka minska tiderna för det stora flertalet häktningsfall. Regeln föreslås förenas med ett undantag där det, om synnerliga skäl föreligger, ska finnas möjlighet att överskrida tidsfristen.⁷⁶

Utredningen uttrycker det som att det krävs en genomgripande förändring i synen på häktning i Sverige och att en tidsfrist skulle agera normbildande i sammanhanget.⁷⁷ Som belägg härför hänvisar utredningen till en rapport som åklagarmyndigheten kom med 2014 och som drog slutsatsen att en bortre gräns för häktning ansågs obefogad då det endast skulle beröra en ytterst liten del av de totala antalet häktade.⁷⁸ Förhoppningen ligger då inte bara på att motverka de få sällsynta fallen av häktningstider som överskrider tidsfristen utan även generellt öka effektiviteten i brottsutredningar och därigenom också begränsa häktestiderna.⁷⁹

⁷⁴ SOU 2016:52 s. 75ff.

⁷⁵ Fullständigt författningsförslag återfinns i SOU 2016:52, ett urval av de mest relevanta förslagen kommer behandlas i avsnittet.

⁷⁶ SOU 2016:52 s. 116ff.

⁷⁷ SOU 2016:52 s. 114.

⁷⁸ SOU 2016:52 s. 113ff; Åklagarmyndigheten (2014) s. 74ff.

⁷⁹ SOU 2016:52 s. 114f.

Som skäl emot införandet av en tidsfrist lyfts farhågorna att istället för att innebära ett tak för häktetiderna riskerar det att sätta en norm för åklagarens handläggning av fallet. Med denna utgångspunkt riskerar således ett tak att styra takten på utredningen mot maxgränsen snarare än att verka för effektivitet. Utredningen avfärdar detta med att det knappast kan ligga i varken domstolarnas eller åklagarnas intresse att dra ut på handläggningen av ärenden.⁸⁰

Ytterligare en åtgärd som föreslås är att åklagaren inför rätten ska åläggas en skyldighet att presentera en tidsplan för utredningen och de åtgärder som ska vidtas. Dessa ska följas upp vid varje omhåtningsförhandling och protokollföras av rätten.⁸¹ Denna uppfattning delas av en utredningen tillsatt av riksåklagaren 2014 och har även kommit till uttryck i de nya riktlinjerna utfärdade av riksåklagaren 2015.⁸² Syftet med skyldigheten är att rätten enklare ska få en inblick i hur förundersökningen bedrivs och därigenom effektivare kunna uppfylla den skyldighet som åligger dem enligt 24 kap. 18 § RB att verka för en effektiv utredning.⁸³

4.2.2 Fler surrogat till häktning

En förändring som ligger i linje med önskan att minska häktetiderna är möjligheten till mindre inskränkande surrogat till häktning. Som behandlas i avsnitt 2.1.4 används de surrogat som finns idag ytterst sällan och bedöms generellt inte vara tillfredställande utifrån de ändamål som en häktning har. De kan inte sägas utgöra något reellt surrogat utifrån ett utredningsperspektiv. Utredningen delar denna syn och presenterar därför två nya alternativ till häktning med förhoppningen att dessa ska utgöra reella alternativ.⁸⁴

De föreslagna reglerna hämtar sin inspiration från den elektroniska övervakningen som idag används vid verkställigheten av kortare fängelsestraff.⁸⁵ Det rör sig om hemarrest och områdesarrest. Hemarrest påminner ganska mycket om häktning och innebär i enkelhet ett förbud att

⁸⁰ SOU 2016:52 s. 114f.

⁸¹ SOU 2016:52 s. 120f.

⁸² RÅR 2015:1 s. 10ff.; Åklagarmyndigheten (2014) s. 74ff.

⁸³ SOU 2016:52 s. 120f.

⁸⁴ SOU 2016:52 s. 94ff.

⁸⁵ Se Lag(1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

lämna den egna bostaden. Precis som vid häktning ska det förenas med möjlighet till en timmes utomhusvistelse varje dag och beroende på den enskildas situation kan fler undantag göras, exempelvis vid arbete, annan dagverksamhet eller vardagliga ärenden. Möjligheten för den misstänkte att behålla arbetet är ett viktigt instrument för att motverka den inskränkning som en häktning innebär. Områdesarrest liknar i grunden hemarresten men skiljer sig i den mån att avgränsningen i rörelsefriheten inte begränsas till hemmet utan ett särskilt angivet område.⁸⁶

Utöver att vara ett alternativ till häktning då ändamålet tillåter det uttrycks i utredningen förhoppningar att det kan verka som ett avtrappningsverktyg vid långa häktestider. Som statistiken visar satt endast 49 av de 486 personer som varit häktade i över ett halvår 2015 utan att åtal hade väckts, majoriteten av de häktesfall som fortskrider över lång tid gör det således oftast i väntan på överrättsprövning. Då kollusionsfaran oftast upphör efter det att tingsrättsförhandlingen genomförs kan hem- eller områdesarrest innebära ett alternativ efter det.⁸⁷

4.3 Minskad restriktionsanvändning

Utredningens huvudsakliga förslag är att kompetensen för att besluta om enskilda restriktioner ska flyttas från åklagaren till domstolen. Beslutet ska röra fyra separata typer av restriktioner – kontakt med personer utanför häktet, vistelse i gemensamhet med andra intagna, samsittning med annan intagen och möjlighet att följa vad som händer i världen.⁸⁸ Vid prövning av restriktioner rörande varje enskild typ ska rätten göra en prövning i tre steg. Först ska det prövas om det finns en konkret risk, sett till de faktiska förhållandena i det enskilda fallet, för att den misstänkte kan försvåra sakens utredning; i andra ledet ska det prövas om den begärda restriktionen leder till den önskade effekten och i sista ledet ska det bedömas huruvida skälen för åtgärden uppväger det intrång det innebär för den misstänkta.⁸⁹

⁸⁶ SOU 2016:52 s. 104f.

⁸⁷ SOU 2016:52 s. 107.

⁸⁸ SOU 2016:52 s. 134.

⁸⁹ SOU 2016:52 s. 138.

Avseende beviskraven föreslås inga egentliga förändringar i förslaget mer än att det tydligare ska framgå hur bedömningen ska göras samt att rätten i sitt beslut ska ange de skäl som föranlett beslutet.⁹⁰

Utredningens förhoppningar är att detta ska leda till en ökad rättssäkerhet samt en individuell bedömning kring nödvändigheten och proportionaliteten med varje enskild restriktionsgrupp.⁹¹ Utifrån samma argumentation utgav riksåklagaren 2015 nya riktlinjer vad avser restriktionsanvändning med uppmaningen att en enskild proportionalitetsbedömning ska göras avseende varje enskild restriktion.⁹² Detta ansågs av CPT vara en relativt liten förändring i sammanhanget som varken tillvaratog intresset av rättssäkerhet eller i tillräcklig mån motverkade den utbredda restriktionsanvändningen.⁹³ Förhoppningen från utredningens sida är att en kompetensöverskjutning från åklagare till rätten i större mån tillgodoser dessa önskningar.⁹⁴

Några särskilda maxgränser för restriktioner vid sidan av den som föreslås gällande häktning generellt aktualiseras inte av utredningen och således presenteras inte heller något förslag på det området.

⁹⁰ SOU 2016:52 s. 137ff.

⁹¹ SOU 2016:52 s. 136.

⁹² RÅR 2015:1 s. 4.

⁹³ CPT/Inf(16) 1 s. 30.

⁹⁴ SOU 2016:52 s. 133.

5 Den norska lagstiftningen

5.1 Häktning

Under 90-talet fick Norge i stor utsträckning liknande kritik som Sverige avseende häkteslängder och restriktionsanvändning.⁹⁵ Skillnaden ligger i det reformarbete som ganska omgående inleddes i Norge för att tillmötesgå kritiken och som i början av 2000-talet ledde till en rad lagförändringar.⁹⁶ Innan den norska lagstiftningen behandlas ska dock nämnas att kritiken till viss del kvarstår även för norsk del om än inte i samma hårda ordalag som den riktad mot Sverige.⁹⁷

Reglerna kring häktning och restriktioner återfinns i Straffeprocesslovens (Strpl.) fjärde del om tvångsmedel.⁹⁸ Den lagtekniska uppdelningen är något annorlunda från den svenska då grundparagrafen avser gripande i Strpl. 171 §, och reglerna kring häktning sedan byggs med hänvisningar till bestämmelserna där, se Strpl. 184 §. I sak gäller dock i stor utsträckning samma grunder som i Sverige – häktning får ske vid flyktfara, kollusionsfara och recidivfara.⁹⁹ Enligt Strpl. 184 § får ett beslut om häktning endast fattas om det finns skäligen grund för det, vilket även ska anges i beslutet, och det får inte ske om det skulle vara oproportionerligt med hänsyn till brottets art eller omständigheterna i övrigt.¹⁰⁰ I den generella proportionalitetsbestämmelsen i Strpl. 170 a § ingår även, genom både förarbeten och praxis, den bedömning utifrån behovsprincipen och ändamålsprincipen som görs i Sverige.¹⁰¹ Precis som i Sverige är dessa regler fakultativa och häktning behöver inte ske bara för att rekvisiten är uppfyllda. Någon regel motsvarande den obligatoriska häktningen i 24 kap. 1 § 2 st. RB finns inte i Norge.¹⁰²

⁹⁵ Se exempelvis CPT/Inf(94) 11 p. 59-65 och CPT/Inf(97) 11 p. 18-20 & 33-38.

⁹⁶ Exempelvis lov 2. Mars 2001 nr. 7 och lov 28 juni 2002 nr. 55 (Båda: *om endringer i straffeprocessloven*).

⁹⁷ CPT/Inf(11) 33 p. 71-74.

⁹⁸ Lov (22 maj 1981 nr. 25) om rettergangmålet i straffesaker.

⁹⁹ Se Strpl. 171 § 1st p. 1-3.

¹⁰⁰ Se även Strpl. 170a §.

¹⁰¹ Bjerke et al. (2011) s. 609ff.

¹⁰² Andenæs & Myhrer (2009) s. 286.

Inte heller Norge har någon lagstadgad tidsgräns avseende häktningens längd mer än att frågan ska omprövas i, som huvudregel, intervaller av fyra veckor enligt Strpl. 185 § och en maxgräns får anses följa av proportionalitetsprincipen.¹⁰³

De relevanta surrogaten till häktning är desamma som i svensk rätt, nämligen reseförbud och anmälningsskyldighet och stadgas i Strpl. 188 § med hänvisning till 181 §.¹⁰⁴

5.2 Restriktioner

Restriktioner delas i Norge upp i två olika kategorier, fullständig isolering i Strpl. 186 a § och delvis isolering i Strpl. 186 §.

Den fullständiga isoleringen rör de punkter som i Sverige avser umgänge med andra klienter, så väl vistelse i gemensamhet som samsittning. Detta kan kombineras med kontaktförbud eller kontaktkontroll i Strpl. 186 § rörande restriktioner avseende besök eller brevkontakt med andra. Delvis isolering rör i övrigt samma restriktioner som finns tillgängliga i Sverige vad gäller kontakt med omvärlden. Möjlighet finns att begränsa tillgången till tidningar eller annan omvärldsbevakning och elektronisk kommunikation med andra. Utöver detta finns även möjligheten att förhindra kontakten med vissa bestämt angivna andra klienter. Detta upplägg är motsatt till det i Sverige i den meningen att åklagaren kan meddela lättnader i ett beslut om restriktioner avseende andra intagna medan det i Norge krävs ett specifikt utpekande av de personer som kontaktförbudet ska gälla, i alla fall i teorin.¹⁰⁵

Utöver den generella proportionalitetsprövningen enligt både Strpl. 170 a § och 186 § gäller även att det i ett beslut att tillåta restriktioner tydligt ska anges på det vis förundersökningen skulle ta skada om de specifika restriktionerna inte tilläts. Till skillnad från Sverige rör det sig i Norge inte

¹⁰³ Bjerke et al. (2011) s. 655 p.3; Ot.prp.nr.66(2001-2002) s. 47.

¹⁰⁴ Andenæs & Myhrer (2011) s. 306f.

¹⁰⁵ Bjerke et al. (2011) s. 661.

om ett generellt beslut om restriktioner utan rätten ska göra en enskild bedömning kring de olika restriktionerna som begärs.¹⁰⁶

Avseende restriktioner finns det i Strpl. 186 a § en maxgräns fastställd för fullständig isolering på sex respektive tolv veckor beroende av det misstänkta brottets maximala strafflängd. Sex veckor gäller för brott som kan leda till straff upptill sex år och för brott därutöver gäller tolvveckorsfristen. I det senare fallet rör det sig inte om en absolut maxgräns utan tiden kan förlängas om tungt vägande hänsyn gör det nödvändigt. Denna frist avser inte beslut om delvis isolering som därmed kan träda istället och innebära en lättnad i restriktionerna.¹⁰⁷

5.3 Internationell kritik

Efter kritiken på 90-talet har det skett en rad lagändringar i Norge, bland annat införandet av tidsfristerna vid fullständig isolering samt den typen av restriktion i Strpl. 186 § som enbart förhindrar kontakt med vissa andra klienter.¹⁰⁸ Vid CPT:s senaste besök 2011 fann de också att användandet av restriktioner kraftigt hade minskad, en utveckling de såg mycket positivt på. De anmärkte dock fortsatt på att vissa enstaka fall hade gällt isolering i över sex månader och att detta borde upphöra.¹⁰⁹

CAT var vid sitt senaste besök 2012 fortsatt kritiska till den omfattande användningen av restriktioner och ansåg inte att lagstiftningen tillfredsställde deras krav på rättssäkerhet och att restriktioner enbart ska användas under exceptionella omständigheter.¹¹⁰

Det ska också tilläggas att kritik har riktats även från nationellt håll och då inte främst angående restriktionsanvändningen utan mer den omfattande häktesanvändningen och de långa häktetiderna.¹¹¹

¹⁰⁶ Bjerke et al. (2011) s. 659f.

¹⁰⁷ Bjerke et al. (2011) s. 661 och 666.

¹⁰⁸ Bjerke et al. (2011) s. 661 och 666.

¹⁰⁹ CPT/Inf(2011) 33 p. 71-74.

¹¹⁰ CAT/C/NOR/CO/6-7 p. 11.

¹¹¹ Andenæs & Myhrer (2011) s. 282.

5.4 Statistik

Ser man till bruket av häktning generellt kan det noteras en ökning i häkttestidernas längd på senare tid. Mellan 1995–2000 låg snittlängden bland avslutade häktningar på mellan 55 till 64 dagar¹¹², 2005 var snittlängden 63 dagar¹¹³ och 2015 hade den stigit till 88 dagar¹¹⁴. Både 2005 och 2015 överskred den längsta häkttestiden 730 dagar. Även om tidsfrister har övervägts i Norge har de inte införts med hänvisning till att de långa häkttestiderna i sig inte beror på en långsam efterforskning utan snarare på långa handläggningstider hos högre instanser.¹¹⁵

Avseende restriktioner har det visat sig vanskligt att hitta bra data för användningen innan lagförändringarna 2001 och 2002. Det man kan sluta sig till är att långa restriktionstider definierades som ett problem både nationellt och internationellt under denna tidsperiod och att den kritiken har tystats något efter det.¹¹⁶ Det lilla som presenteras visar att det 1999 i ca. 20 % av restriktionsfallen rörde sig om en varaktighet längre än 30 dagar.¹¹⁷ Mellan 2008-2013 rörde det sig i fallet med fullständig isolering om 5,5 % och det absoluta flertalet låg inom intervallet 14-29 dagar.¹¹⁸ I de fall som rör en kombination av fullständig och delvis isolering rörde det sig 2015 som längst om en total häktningstid i intervallet 90-182 dagar i tio fall varav ingen rörde fullständig isolering i mer än 30 dagar.¹¹⁹ I två enstaka fall under perioden 2008-2015 användes möjligheten i Strpl. 186a § att förlänga en fullständig isolering över tolv veckor.¹²⁰

5.5 Reflektion

Avslutningsvis avseende Norge ska behandlas några intressanta aspekter på den norska utvecklingen och dess orsaker. Thomas Horn noterar efter sin

¹¹² Kriminalomsorgens årsbok 2000 s. 23.

¹¹³ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2005 s. 35.

¹¹⁴ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2015 s. 15.

¹¹⁵ Ot.prp.nr.66(2001-2002) s. 48f.

¹¹⁶ Ot.prp.nr.66(2001-2002) s. 56f.

¹¹⁷ Ot.prp.nr.66(2001-2002) s. 57.

¹¹⁸ Horn (2017) s. 66.

¹¹⁹ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2015.

¹²⁰ Horn (2017) s. 66 och Kriminalomsorgens årsstatistikk 2014 & 2015.

genomgång av det norska förändringsarbetet och dess dialog med internationella kommittéer att den norska lagstiftningen fortsatt präglas av ett förundersökningsperspektiv.¹²¹ Han beskriver det som att det med dagens lagstiftning i första ledet alltid görs en bedömning av behovet av en åtgärd utifrån förundersökningens behov och först efter detta huruvida åtgärden är proportionerlig eller inte. Detta sätter den misstänkte i en sits där den i praktiken får bevisbördan för att ingreppet är oproportionerligt snarare än tvärtom.¹²²

I en studie från 2011 genomförd av Anette Angelsen, som refereras av Horn i sin avhandling, där 59 olika restriktionsbeslut studerades upptäcktes klara brister i domstolarnas bedömning.¹²³ Bland annat drog hon slutsatsen att många av besluten framstod som standardiserade och att en separat bedömning av kollusionsfaran avseende restriktioner sällan gjordes utan den häktesgrundande prövningen användes även i det hänseendet.¹²⁴

¹²¹ Horn (2017) s. 33.

¹²² Horn (2017) s. 33.

¹²³ Horn (2017) s. 157.

¹²⁴ Horn (2017) s. 157f.

6 Avslutande reflektion

6.1 Analys

En problematik som kan noteras från Norge är den starka vikt som läggs på förundersökningsperspektivet och hur det medför att individens rättigheter får träda åt sidan. Att utredningen i det hänseendet föreslår flera åtgärder i syfte att ändra åklagarnas och rättens syn på dessa frågor kan förhoppningsvis leda till en förändrad praxis på området.

Införandet av maxgränser vad gäller restriktioner har lett till genomsnittligt kortare tid i isolering och färre extremfall i Norge så klara skäl finns därför för att hoppas på en liknande utveckling i Sverige avseende häktetiderna generellt. Allt för stora växlar ska dock inte dras i jämförelsen med tidsgränser för restriktioner då de långa häktetiderna i Sverige, precis som i Norge, i de absoluta flertalet av fall beror på handläggningen i högre instans snarare än en utdragen förundersökning och omfattas således inte av maxgränsen.

En förändrad syn på långa häktetider ska dock inte underskattas, särskilt i kombination med de föreslagna surrogaten. Den nya kravbild som ställs på åklagarens överväganden och argument i rätten kan leda till en mer nyanserad bedömning som ger behovsprincipen relevans, något den inte har idag då alternativ till häktning i realiteten saknas. Genom att fylla denna lucka och det faktum att kollusionsfaran som regel upphör efter prövning i första instans finns förhoppningar om att alternativa lösningar som fortsatt tillvaratar ändamålet avseende flyktfara och recidivfara kan få en ökad relevans i slutskedet av en häktetid.

Avseende restriktionsanvändningen finns det vissa positiva tendenser i utredningens betänkande men några stora frågetecken kvarstår. Att flytta över kompetensen för de enskilda restriktionsbesluten från åklagaren till domstolen är en stor principiell omställning men frågan är vad de reella effekterna kan förväntas bli. Ser man till Norge är det tydligt att besluten fortsatt präglas av ett förundersökningsperspektiv och att någon reell proportionalitetsprövning sällan sker för varje enskild restriktionsgrupp.

Detta perspektiv är även dominerande i Sverige och att utvecklingen skulle te sig likadan här får anses vara en rimlig slutsats.

Utredningen behandlade inte frågan kring tidsgränser i relation till restriktioner vilket är djupt beklagligt. Erfarenheten från Norge visar tydligt att maxgränserna har haft en normbildande funktion och har begränsat restriktionsanvändningen både i omfattning och i tid. Effekterna av detta syns tydligt genom de rapporter som både CPT och CAT presenterar och delvis i den något knapphändigastatistiken som finns att tillgå. I syfte att tillmötesgå CPT och CAT får det anses märkligt att ett liknande system inte överhuvudtaget behandlas av utredningen.

6.2 Sammanfattning

För att sammanfatta kan det konstateras att utredningen, sett genom jämförelsen med Norge, ger förhoppningar om förbättringar avseende häktestidernas längd och ett ökat bruk av surrogat till häktning.

Angående restriktionsregleringen lämnar utredningen fortfarande en hel del kvar att önska men förslagen utgör dock ett steg i rätt riktning och påpekas ska också att effekterna av förslaget kan komma att förändras beroende av vilka förslag som presenteras av *Utredningen om processrätt och stora brottmål*.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Tryckta källor

Offentligt tryck

Sverige

Kommittédirektiv

Dir. 2015:80 – Färre i häkte och minskad isolering

Utredningsbetänkanden

SOU 2016:52 – *Färre i häkte och minskad isolering*

Propositioner

Prop 1986/87:112 – *Om anhållande och häktning, m.m.*

Prop 1997/98:104 – *Behandlingen av häktade*

Övriga myndighetspublikationer

Brottsförebyggande rådet(Brå) 2017:6 – *Att minska isolering i häkte –
Lägesbild och förslag*

Åklagarmyndigheten – *Häktningstider och restriktioner, 2014*

Åklagarmyndigheten RÅR 2015:1 – *Riktlinjer gällande restriktioner och
långa häktstider*

Norge

Förarbeten

Ot.prp.nr.66(2001-2002) – *Om lov om endringer i straffeprosessloven mv.
(hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling i isolasjon mv.)*

Övriga myndighetspublikationer

Kriminalomsorgen, *årbok 2000*

Kriminalomsorgen, *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2005*

Kriminalomsorgen, *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2014*

Kriminalomsorgen, *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2015*

Internationellt

Rapporter från CPT

CPT/inf(92) 4 – *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 14 May 1991*

CPT/Inf(94) 11 – *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 June to 6 July 1993*

CPT/Inf(95) 5 – *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 23 to 26 August 1994*

CPT/Inf(97) 11 – *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 21 March 1997*

CPT/Inf(99) 4 [part 1] – *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 25 February 1998*

CPT/Inf(11) 33 – *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011*

CPT/Inf(16) 1 – *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 28 May 2015*

CPT/Inf(17) [Part 5] – *Remand detention - Extract from the 26th General Report of the CPT, published in 2017*

Rapporter från CAT

CAT/C/NOR/CO/6-7 – *Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Norway, adopted by the Committee at its forty-ninth session (29 October to 23 November 2012)*, 12 december 2012
CAT/C/SWE/CO/6-7 – *Concluding observations on the sixth and seventh periodic reports of Sweden*, 12 december 2014

LITTERATUR

- Andenæs, Johannes Bratt & Myhrer, Tor-Geir (2009). *Norsk straffeprosess: samlet utgave*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Bjerke, Hans Kristian, Keiserud, Erik & Sæther, Knut Erik (red.) (2011). *Straffeprosessloven: lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker med senere endringer med kommentarer: Bind 1*. 4. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Bylund, Torleif (1993). *Tvångsmedel. 1, Personella tvångsmedel i straffprocessen*. Uppsala: Iustus
- Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.) (2014). *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur
- Lindberg, Gunnel (2012). *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Karnov Group
- Horn, Thomas (2017). *Fullstendig isolasjon ved risiko for bevisforspillelse: rettspolitiske vurderinger*. Bergen: Fagbokforlage